

Національна академія наук України
Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського

Сербін Олег Олегович

УДК: 025.4(477) ["311"/"313"]

**Історія, сучасний стан та перспективи розвитку бібліотечно-
бібліографічних класифікацій в Україні**

07.00.08 – “Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство”

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Київ – 2008

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського

Науковий керівник: академік НАН України,
доктор філософських наук, професор
Онищенко Олексій Семенович
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
генеральний директор

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Омельчук Володимир Юхимович
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
завідувач відділу національної бібліографії

кандидат історичних наук
Кириленко Олександр Григорович
Наукова бібліотека ім. М. Максимовича Київського
національного університету імені Тараса Шевченка,
директор

Захист відбудеться “29” травня 2008 р. о 15.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.26.165.01. з захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) наук у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського за адресою: 03039, Київ, просп. 40-річчя Жовтня, 3.

З дисертацією можна ознайомитися в читальному залі бібліотекознавчої літератури Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Київ, просп. 40-річчя Жовтня, 3.

Автореферат розісланий “17” квітня 2008 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук

А. О. Чекмарьов

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Актуальність теми. Бібліотечно-бібліографічні класифікаційні системи відіграють важливу роль в організації інформаційного середовища як в межах однієї країни, так і у світовому масштабі. Вони є механізмом систематизації документів, організації систематичних каталогів і картотек, тематичного пошуку інформації в бібліографічних базах, електронних масивах, бібліотечних каталогах. Бібліотечно-бібліографічні класифікаційні системи в усі часи були не тільки інструментом для систематизації, впорядкування та індексації інформації, але й способом організації знань, набутих людством. Саме розуміння важливості значення класифікаційних систем у становленні бібліотекознавчих засад, інформаційної та технологічної організації здійснення каталогізаційної роботи бібліотек України, формування систематизаційної та пошукової культури у споживачів інформації, визначає актуальність даного дисертаційного дослідження.

З середини дев'яностих років минулого століття Національною бібліотекою України ім. В.І. Вернадського та Науковою державною установою “Книжкова палата України ім. І.Федорова” проводяться роботи з підготовки та видання Рубрикатора НБУВ та УДК відповідно. Неузгодженість цих класифікаційних систем спростовують їх функціональну взаємодію. Таким чином, представлення єдиної індексаційно-рубрикаційної бази на міжнародному рівні фактично унеможливлено. У цьому контексті є актуальним та необхідним визначення шляхів вирішення зазначеної проблеми.

Розвиток інтернет-технологій та збільшення кількості електронних документів щодня змушує шукати нові й нові засоби та способи систематизації всього інформаційного масиву, як традиційного, так і електронного. З іншого ж боку, актуальною є потреба досконально розглянути, вивчити, дослідити та проаналізувати історичні аспекти започаткування, розвитку, використання та принципів побудови вже існуючих бібліотечно-бібліографічних класифікаційних систем, з одного боку, та самих класифікаційних принципів, з іншого. Це тим більше актуально з огляду на розуміння фундаментальності та особливості історичних аспектів адаптації, розвитку та використання класифікаційних систем в Україні як своєрідної ланки в історії бібліотекознавчої науки нашої країни.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в Інституті бібліотекознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як складова комплексної наукової теми “Інформаційні технології в системі інноваційної діяльності наукової бібліотеки” (2005–2007 рр., номер державної реєстрації 0105U000488), у відповідності до розділу “Інформаційні технології формування ресурсів наукової бібліотеки”.

Стан вивчення проблеми. Аналіз фахових видань дає підстави говорити про наявність певного доробку вітчизняної науки у вивченні організаційних та загальнотеоретичних аспектів використання бібліотечно-бібліографічних класифікацій в Україні. До цієї проблематики зверталися М.І. Сенченко, С.Г. Кулешов, Н.М. Кушнарєнко, Г.М. Швецова-Водка, Т.І. Велігжаніна, А.Г. Бровкін, І.А. Зарічняк, Н.П. Петренко, І.П. Штефан та багато інших. Не дивлячись на те, що певна кількість наукових публікацій присвячена історичним та технологічним аспектам започаткування, розвитку та адаптації бібліотечно-бібліографічних класифікаційних систем в Україні, здебільшого вони висвітлюють тільки особливості певних класифікаційних систем, систематизаційних принципів, а тому не розкривають усієї повноти питань та проблем відносно даної проблематики.

Також, враховуючи хронологічні межі дисертаційного дослідження, можна розглядати напрацювання російських вчених, в яких висвітлюються питання щодо бібліотечних класифікацій за часів СРСР. Серед них роботи: Е.Р.Сукіасяна, Є.І.Шамуріна, Б.Ю.Ейдельмана, Т.С.Голтвинської, Н.М.Голоднової.

Існуючі праці дуже важливі для даного дослідження. Проте, дане дослідження покликане цілісно розглянути питання історії, сучасного стану та перспектив розвитку бібліотечно-бібліографічних класифікаційних систем в Україні. До того ж, існуючі праці недостатньо висвітлюють проблемні аспекти використання бібліотечних класифікацій саме на теренах України, можливості їх адаптації та розвитку. Це ж стосується і перспектив класифікаційних систем і значення різних інформаційно-пошукових мов (ІІМ).

Сучасний стан розробки теми зумовив визначення мети, об'єкта та предмета дослідження, завдання та змісту дисертаційної роботи.

Метою дослідження є аналіз історичних аспектів адаптації, розвитку та використання бібліотечно-бібліографічних класифікацій в Україні.

Для досягнення мети у роботі поставлені такі основні завдання:

- аналітичний огляд основних тенденцій у становленні та розвитку бібліотечно-бібліографічних класифікацій за кордоном, з урахуванням масштабності їх використання у світі;
- аналіз залучення класифікаційних систем інших держав до каталогізаційних та систематизаційних процесів в Україні;
- вивчення стану адаптації та використання бібліотечно-бібліографічних класифікацій в Україні на сьогодні;
- визначення перспектив розвитку бібліотечно-бібліографічних класифікацій в Україні.

Об'єктом дослідження є бібліотечно-бібліографічні класифікаційні системи, що використовуються в бібліотечно-інформаційній діяльності в Україні.

Предметом дослідження є історичний розвиток, сьогодення та перспективи використання бібліотечно-бібліографічних систем в Україні.

Методи дослідження. Для виконання основних завдань дисертаційної роботи, було використано основні принципи історико-бібліотекознавчого дослідження, шляхом поєднання загальнонаукових методів (узагальнення, аналізу та синтезу) й спеціальних методів. Під час роботи було використано інформаційнознавчі та архівознавчі методи дослідження.

Хронологічні межі дослідження. Хронологічні межі дослідження у дисертаційній роботі визначаються в результаті аналізу об'єкта дослідження в конкретно-історичних умовах його існування. Початок хронологічного періоду означений першою половиною XIX ст. Це зумовлено станом класифікацій наук на той час та фактом виникнення ряду фундаментальних бібліотечно-бібліографічних систем. Відповідно до динаміки змін, становлення, історичного розвитку соціально-культурних явищ, простежено всю хронологію виникнення, розвитку та адаптації класифікаційних систем XX ст. в Україні. З урахуванням контексту проблематики дисертаційного дослідження, кінцевими межами хронологічного періоду розгляду вважається сьогодення з визначенням перспектив на майбутнє.

Джерельна база дослідження. У пошуку джерел і формування джерельної бази використано диференційований підхід, що зумовлено хронологічними межами даного дослідження. Специфічність джерельного масиву даної роботи полягає у використанні безпосередньо оригіналів матеріальних носіїв різних ІПМ: бібліотечно-бібліографічних класифікацій, рубрикаторів, тезаурусів тощо. Усі зазначені джерела характеризуються актуальністю та змістовністю. Масштабність та глибина використання джерельної бази достатня для об'єктивної оцінки проблематики, що розглядається. Під час роботи над основним змістом дисертаційного дослідження опрацьовувалися монографії провідних фахівців, статті вітчизняних та зарубіжних спеціалістів, опубліковані у профільній періодиці, матеріали бібліотекознавчих наукових конференцій. У ході роботи в цілому та над останнім розділом зокрема опрацьовано та детально проаналізовано матеріали, розміщені на веб-сайтах бібліотек та інших організацій.

Наукова новизна роботи. У результаті дисертаційної роботи:

- виявлено та подано нові історичні факти, а також цілісно представлено історію розвитку бібліотечно-бібліографічних класифікаційних систем на теренах України на підставі аналізу історичних аспектів створення, запровадження та використання даних класифікацій;
- проаналізовано структурні характеристики класифікаційних систем, застосовуваних у інформаційному просторі України, з урахуванням специфічності останнього;
- здійснено аналітичне дослідження класифікаційних систем українською мовою, використовуваних у бібліотечно-інформаційних установах України та висвітлено їх сучасний стан;

- визначено перспективи впровадження онлайнових каталогізаційних та систематизаційних технологій у практику роботи бібліотечно-інформаційних установ України;
- розроблено та подано концептуальну модель Індексційного конгломерату ІПМ як інструментального механізму здійснення процесів каталогізації в бібліотечно-інформаційних установах України на сьогодні.

Теоретична значимість роботи полягає у розробці бібліотекознавчих засад нового виду систематизаційного сервісу, в основі якого лежить принцип конгломерації традиційних та новітніх принципів індексації. Подано термінологічні визначення новітніх принципів індексації та етимологічне обґрунтування даних визначень. Усі питання розглянуто в контексті соціально-культурних явищ, в динаміці їх змін, становлення в часі, в закономірному історичному розвитку, з детальним аналітичним урахуванням сучасного стану та розвитку об'єкта даного дисертаційного дослідження. Таким чином, робота дозволяє простежити певну динаміку розвитку бібліотечно-бібліографічних класифікаційних систем в Україні та представити основорядні принципи побудови бібліотечних класифікацій у контексті перспектив для майбутнього.

Практичне значення роботи. Результати та методичні рекомендації даного дисертаційного дослідження використовуються в систематизаційній роботі в Науковій бібліотеці ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка. В Національній бібліотеці України ім. В.І. Вернадського розглянуті та прийняті до використання висновки типологічного та функціонального аналізу ІПМ, які викладено в дисертації, в роботі з підготовки чергових видань з серії “Рубрикатор НБУВ”. Відділом наукового опрацювання документів і організації каталогів та відділом класифікаційних систем Державної наукової установи “Книжкова палата України ім. І. Федорова” практично застосовано результати аналізу структурного розвитку “Універсальної десяткової класифікації” в роботі з підготовки другого україномовного видання даної класифікаційної системи.

Результати дисертаційного дослідження заповнюють прогалини у малодослідженій історії адаптації, розвитку та використання бібліотечно-бібліографічних класифікацій в Україні, що підтверджується використанням матеріалів викладених у дисертації в підготовці та читанні курсу лекцій з предметів “Міжнародні документні класифікаційні системи” та “Аналітико-синтетична обробка документів” доцентами кафедри “Книгознавства та бібліотекознавства” “Київського національного університету культури та мистецтв”, І.П. Штефаном та В.І. Дніпренком.

Особистий внесок здобувача. Наукові результати, викладені у дисертації, отримані автором особисто. Вперше проаналізовано історичні аспекти впровадження та рівень використання бібліотечно-бібліографічних класифікацій українською мовою в практику діяльності бібліотек України. Усі публікації автора одноосібні.

Апробація роботи. Автор брав участь у низці наукових конференцій, зокрема, основні положення даної роботи представлені на міжнародних наукових конференціях “Інтелектуальні інформаційні технології у бібліотечній справі” (Київ, НБУВ, 11-12 жовтня 2005 р.), “Роль бібліотек у формуванні єдиного науково-інформаційного простору України” (Київ, НБУВ, 10-11 жовтня 2006 р.), “Інтранет/Екстранет-ресурси в наукових бібліотеках” (Київ, НБУВ, 9-10 жовтня 2007 р.) та на “Всеукраїнській науковій конференції “Рік книги і століття знань” (Київ, НБУВ, 21 лютого 2007 р.).

Структура дисертації підпорядкована логіці дослідження, його меті та основним завданням. Дослідження обсягом 177 сторінок машинописного тексту складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який налічує 217 позицій. Матеріали дослідження надруковані в шести одноосібних публікаціях автора у фахових виданнях, загальний обсяг статей складає 3,4 друкованих аркушів.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, встановлено хронологічні межі дослідження, проаналізовано стан наукової розробки теми, визначено об'єкт, предмет, сформульовано мету та завдання дослідження, охарактеризовано методи та джерельну базу дослідження. Викладено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, висвітлено рівень їх апробації.

У **першому розділі “Історіографія та джерельна база дослідження”** розглянуто стан наукового вивчення теми та здійснено аналіз джерельної бази.

Питання щодо історичних аспектів адаптації, створення та використання бібліотечно-бібліографічних класифікацій завжди були актуальними та цікавими з урахуванням значимості та ролі самих класифікацій в історії бібліотеко- та бібліографознавства. До даної проблематики зверталися такі видатні науковці як М.І.Сенченко, С.Г.Кулешов, Г.М.Швецова-Водка та багато інших. Серед наукових праць є монографії, статті у фахових виданнях, доповіді на наукових конференціях тощо.

Так, у дисертації на здобуття ступеня доктора історичних наук “Типологія наукових документів: історія та сучасний стан”, автор, С.Г.Кулешов, торкається питань щодо класифікаційних схем документів в цілому та бібліотечно-бібліографічних класифікацій зокрема. В своїй монографії “Книжкова палата України. Історія і сьогодення” М.І. Сенченко розглядає питання використання Універсальної десятикової класифікації крізь призму сьогодення. До питань класифікації та систематизації в своїх роботах “Бібліографічні ресурси України: загальна характеристика” та “Документ і книга в системі соціальних комунікацій” звертається Г.М. Швецова-Водка. У своїй ґрунтовній праці “Очерки истории библиотечно-библиографической

классификации” Є.І. Шамурін подає інформацію про історію класифікаційних систем, які використовувались на теренах різних держав, в тому числі в Російській Імперії та СРСР. Корисними та цікавими є дані, наведені автором, щодо розробки радянської бібліотечно-бібліографічної класифікації. У монографії “Библиотечная классификация и систематический каталог” Б.Ю.Ейдельман торкається питань предметного характеру, таких як організація систематичного каталогу в цілому та використання бібліотечно-бібліографічних класифікацій зокрема. Що ж до інших закордонних авторів-науковців, то тут варто акцентувати увагу на використанні в ході дисертаційного дослідження наукових праць Е.Р.Сукіасяна – відомого російського вченого, головного редактора “Бібліотечно-бібліографічної класифікації”. Зокрема було використано такі праці Е.Р.Сукіасяна: “Библиотечные каталоги: Методические материалы”, “Школа индексирования: практическое пособие”, “Систематический каталог: практическое пособие”.

Закономірно, що в ході роботи у контексті об’єкта даного дисертаційного дослідження як джерела інформації, використовувались безпосередньо варіанти видань бібліотечно-бібліографічних класифікаційних систем, таких як: “Dewey Decimal Classification”, “Library of Congress Classification”, “Colon classification” of S.R. Ranganatan, “Міжнародна децимальна бібліографічна класифікація”, “Библиотечно-библиографическая классификация”, “Універсальна десяткова класифікація”, видання українською мовою десяткових класифікацій та окремі розділи з серії “Рубрикатор НБУВ”.

Велике значення для даного дослідження мають статті у наукових фахових виданнях. Роботи, надруковані у виданнях “Бібліотечний вісник”, “Вісник Книжкової палати України”, “Бібліотечна планета”, “Бібліотечний форум України” та “Вісник Харківської державної академії культури” дають змогу оцінити еволюцію поглядів на змістовні та структурні зміни бібліотечно-бібліографічних класифікаційних систем в Україні; можливість простежити основні тенденції розвитку та адаптації бібліотечно-бібліографічних класифікацій в інформаційному просторі нашої країни. Серед авторів публікацій у фахових виданнях варто назвати М.І.Сенченка, Н.М.Голоднову, Н.М.Кушнарєнко, Г.М.Швецову-Водку, І.А.Зарічняк, І.І.Багрій, Н.А.Петренко, І.П.Штефана та інших. Окремо слід згадати про використання публікацій Ю. О. Меженка в процесі роботи над дисертаційним дослідженням.

В ході дисертаційного дослідження нами проводився моніторинг матеріалів публікацій щорічних міжнародних конференцій IFLA та інших міжнародних конференцій.

Також в процесі роботи нами були використані матеріали зі збірників наукових праць: “Наукові праці Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського” (2003-2007), “Україна бібліотечна” (1996), “Бібліографознавство: теорія і практика” (1997), “Бібліотечне Закарпаття:

сторінки історії та сучасності” (2000), “Імідж сучасної бібліотеки” (2001), “Кіровоградщина бібліотечна” (2003), “Бібліотека і книга у контексті часу” (2006).

Дослідження стану впровадження та використання класифікаційних систем зокрема та інформаційно-пошукових мов в цілому в інтернет-середовищі неможливе без залучення онлайн-джерел інформації. Нами було проведено аналітичний огляд веб-орієнтованих систем великих бібліотек та інших організацій, де інформаційні масиви впорядковані відповідно до тієї чи іншої класифікаційної системи.

У другому розділі **“Історичні аспекти створення та розвитку бібліотечно-бібліографічних класифікацій”** розглянуто основні класифікаційні системи XIX–XX ст. Зокрема, представлено історичні факти щодо створення та використання таких класифікаційних систем, як: “Класифікація наук Сен-Симона – Конта”, “Десяткова класифікація” М. Дьюї, “Розтяжна класифікація” Ч. Кеттера, “Класифікація Бібліотеки Конгресу США”, “Класифікація двокрапкою” Ш.Р.Ранганатана. Всі ці класифікаційні системи розглядаються нами, як основоположні стосовно принципів формування та побудови класифікаційної системи як такої. Вони стали підґрунтям для вивчення питань щодо створення, адаптації чи перекладу українською мовою, з одного боку, та підставою для вираження та порівняння основних класифікаційних принципів, з іншого.

У другому розділі окремим підрозділом нами виділено десяткові класифікації, зміст яких викладений українською мовою, і які, звичайно, орієнтовані на використання в Україні. Це, в першу чергу, “Міжнародна децимальна бібліографічна класифікація” (МДБК) – система, що була на той час не тільки системою, яка гармонійно об’єднувала риси міжнародності, енциклопедичності, концентраційності, мнемонічності, розтяжності, універсальності та системності; не тільки була відкритою для різностороннього, різногалузевого репертуару тодішньої України, але і на сьогодні залишається першою в історії українізованою класифікацією, що своєю появою дала поштовх для розвитку української бібліографічної культури.

У даному розділі також викладено інформацію щодо видань десяткової класифікації українською мовою за радянських часів, таких як : “Десяткова класифікація: Для масових б-к” – 1938 р.; “Таблиці бібліотечної класифікації для масових бібліотек” – 1961 р.; “Таблиці бібліотечної класифікації для масових бібліотек” – 1971 р.; “Таблиці бібліотечної класифікації для масових бібліотек” – 1975 р. На основі одержаних фактів і детального аналізу структури кожного з цих видань нами проведено певну періодизацію історії створення та використання вищезазначених видань десяткових класифікацій: 1-й етап (1919 – 1938 рр.) – етап початку децималізації українських бібліотечних фондів; 2-й етап (1938 – 1961 рр.) – перехідний етап від класично-відтвореної україномовної десяткової класифікації до класифікації ротаційованого основного ряду; 3-й етап (1961-1971 рр.) – кульмінаційний етап в хронологічних межах існування СРСР щодо ідеологізації, заангажованості змісту та остаточної ротації основного ряду

класифікації; 4-й етап (1971 – кінець 1970-х рр.) – завершальний етап у історії основних Децимальних класифікаційних систем українською мовою, що видавались до та в роки існування СРСР.

Як одна з основних класифікацій ХХ ст., використовувана на теренах України, в другому розділі нами розглядається і “Бібліотечно-бібліографічна класифікація” (ББК). Вивчено та викладено не тільки основні аспекти та періоди створення, видання та становлення ББК, але й аспекти її впровадження та подальшого застосування в Україні. Зроблено аналітичний огляд структури даної класифікаційної системи та її характеристика, зокрема, викладено основні класифікаційні принципи, властиві ББК, та простежено еволюційну зміну змісту основного ряду, відповідно до порівняльно-аналітичної складової даного дисертаційного дослідження.

У третьому розділі **“Сучасний стан розвитку та використання бібліотечно-бібліографічних класифікацій в Україні”** подано інформацію стосовно передумов, аспектів створення та визначення “Рубрикатора НБУВ” – систематизовано-впорядкованого переліку відповідно заіндексованих лінгвістично означених понять, знань і процесів, відповідність якого до робочих таблиць класифікації НБУВ розглядається фактично й аксіоматично. Розглянуто та проаналізовано видання з серії “Рубрикатор НБУВ”, що вже вийшли друком і використовуються в бібліотечній практиці. Серед них: “К Технологія металів. Машинобудування. Приладобудування”, “М1 Технологія деревини”, “Таблиці територіальних типових поділів”. Так, можна спостерігати принципово новий підхід щодо розміщення територій з урахуванням їх адміністративної чи не адміністративної характеристики в “Таблицях територіальних типових поділів”. В результаті аналізу видань з серії “Рубрикатор НБУВ”, нами було визначено проходження сучасного рубрикаторного періоду, відповідно до здійснення кроків забезпечення пертинентності класифікацій щодо інформаційних потоків, в Україні.

В другому підрозділі третього розділу викладено інформацію стосовно потреб, передумов та зумовленості видання “Універсальної десятикової класифікації” (УДК) українською мовою. Проаналізовано структуру, основні принципи побудови та семантичну силу УДК українською мовою 2000-го року видання. Нами визначено, що дана класифікаційна система покликана нівелювати та заповнити ті інформаційні пустоти, які виникли після розвалу СРСР, в першу чергу стосовно літератури технічного профілю. Її видання – це результат кропіткої та ретельної праці бібліографів, перекладачів, каталогізаторів і систематизаторів. Дана класифікація полієрархічна, аспектна та з елементами фасетизації щодо формування підрозділів.

У четвертому розділі **“Перспективи та тенденції розвитку бібліотечно-бібліографічних класифікацій в Україні”** подано типологію ППМ на підставі розуміння їх подальшого використання в умовах систематизації документів, як традиційного, так і електронного каталогів, за для забезпечення оперування різнорідними компонентами систематизаційної системи. З

урахуванням сучасних тенденцій щодо оновлення систематизаційних форм впорядкування інформаційних масивів нами визначено і термінологічно окреслено новий процес – систематизації документних одиниць засобами популіндексаційної ІПМ відповідно до вимог популіндексаційної системи, тобто надання індексаційних координат інформаційним одиницям засобами “колективного розуму”. Нами висунуто твердження, що сьогодні вже варто вести мову про наявність, крім загальновідомих ІПМ (класифікаційної, предметизаційної, дескрипторної), і популіндексаційної, що в свою чергу символізує розвиток та динамічну еволюцію систематизаційних категорій. Потрібно вести мову про залучення не тільки наукових таксономій, але й обов’язкове використання популіндексацій, та, головне, конгломерату мов, які є інструментальним компонентом тієї чи іншої пошукової системи.

В даному розділі окреслено модель формування Конгломерату ІПМ як концептуальної основи для створення Індексної конгломерату – кумулятивного представлення координатних одиниць розміщення та пошуку інформаційних компонентів зокрема та в інфо-просторі в цілому.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Під час проведення даного дисертаційного дослідження, присвяченого вивченню історичних аспектів створення, розвитку та використання, а також окресленню перспектив бібліотечно-бібліографічних класифікацій в Україні, зібрано, вивчено та проаналізовано матеріали даної тематики. Зокрема, здійснено аналітичний огляд основних тенденцій у становленні та розвитку бібліотечно-бібліографічних класифікацій за кордоном та їх вплив на каталогізаційні та систематизаційні процеси в Україні. Проведено аналіз стану адаптації та використання бібліотечно-бібліографічних класифікацій в Україні на сучасному етапі та визначено перспективи розвитку бібліотечно-бібліографічних класифікацій в Україні.

Таким чином, можна засвідчити, що:

➤ історія створення та розвитку бібліотечно-бібліографічних класифікацій в Україні тісно пов’язана у контексті фундаментальних основ принципів побудови з використанням бібліотечно-бібліографічних класифікацій міждержавного рівня (“Десяткова класифікація” М. Дьюї, “Розтяжна класифікація” Ч. Кеттера, “Класифікація Бібліотеки Конгресу США” тощо). На класифікаційні принципи формування цих класифікацій орієнтувались у своїх роботах вітчизняні розробники, перекладачі та оптимізатори бібліотечно-бібліографічних класифікацій. Фактично видання закордонної десяткової класифікації стало об’єктом прототипізації для “Міжнародної десятичної бібліографічної класифікації” українською мовою (1919 р.), поклавши таким чином, початок загальній періодизації історії десятичних класифікацій українською мовою.

➤ структурні особливості та морфологічне вираження розділів УДК виданої в СРСР дали поштовх процесам створення радянської за змістом і суттю класифікаційної системи ББК. В результаті дослідження історії розвитку, впровадження і використання УДК українською мовою та ББК у бібліотечній роботі тогочасної УРСР простежується еволюція співіснування й функціонування цих двох класифікаційних систем, що доводить невзаємозамінність цих класифікацій, які уособлюють собою два полярні класифікаційні принципи;

➤ на початку 1990-х рр. виникла об'єктивна потреба у перегляді та удосконаленні існуючих бібліотечно-бібліографічних класифікацій провідними бібліотеками та інформаційними установами країни. Так, у НБУВ було розпочато підготовку та видання Рубрикатора окремими розділами – структурними компонентами всієї серії. Рубрикатор – це систематизовано-впорядкований перелік відповідно заіндексованих лінгвістично означених понять, знань та процесів, відповідність якого до робочих таблиць класифікації НБУВ розглядається фактично й аксіоматично. У той же час Книжковою палатою України розпочато роботу з перекладу та адаптації УДК. У результаті в 2000-му році, світ побачили таблиці УДК українською мовою в двох томах. Таким чином, бібліотечний світ України отримав два систематизаційні інструменти різних класифікаційних принципів побудови, що стали адекватним відображенням сучасних реалій і потреб інформаційного простору нашої країни. З урахуванням динаміки знань та розвитку науки і техніки закономірно, що робота над виданням Рубрикатора та доповнень до УДК продовжується, в наслідок адекватності реагування на зміст інформаційних запитів для забезпечення смислової відповідності між документом і запитом під час пошуку в каталогізованих масивах інформаційних продуктів;

➤ з урахуванням розвитку інформаційних технологій, їх впливу на бібліотечну сферу перспективним є доповнення класичних механізмів систематизації новітніми. Так, до вже існуючих формалізованих індексаційних систем знаків класифікаційної, предметної та дескрипторної слід додати і популіндексаційну ППМ, у контексті розгляду її як принципу систематизаційного механізму, що дає можливість залучити до процесів класифікації (тегування) засоби колективного тегування (колтегу), забезпечуючи, таким чином пертинентність пошуку.

➤ на підставі аналізу існуючих раніше та визначеної в даному дослідженні ППМ, на нашу думку, варто вести мову про конгломерацію всіх формалізованих систем знаків у єдину систематизаційну систему. Концептуальною моделлю такої системи нами запропоновано Конгломерат ППМ, в якому були б зосереджені координаційні одиниці всіх наявних ППМ. Це дасть можливість широкоаспектного представлення того чи іншого поняття в контекстному розумінні, з одночасним забезпеченням збільшення коефіцієнтів повноти та точності визначення у порівнянні з коефіцієнтами хибної видачі, мовчання та шуму. Це забезпечить не тільки можливість індексування документів за різними категоріями, але й їх пошуку у всьому масиві каталогу, як

традиційного, так і електронного. Залучення інтернет-технологій надасть можливість використовувати електронні каталоги на міждержавному рівні в рамках пошуку та обміну інформаційними даними.

Отже, головним висновком є необхідність створення Конгломерату ПІМ – кумулятивного апарату різних систематизаційних принципів, з урахуванням фактографічних даних щодо використання двох класифікаційних принципів відповідних класифікаційних систем і сучасного розвитку інтернет-технологій з метою компетентного та повного виконання завдань і процесів каталогізації в бібліотеці та потреба консолідації бібліотечної спільноти навколо вирішення проблем адаптації класифікаційних систем в Україні на державному рівні.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ ВИКЛАДЕНО У ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ АВТОРА:

1. Сербін О. Використання бібліотечно-бібліографічних класифікацій в Україні : сучасний стан та тенденції розвитку / Олег Сербін // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2007. – № 19. – С. 77–83.
2. Сербін О. Система десятикової класифікації українською мовою: історія та структурний аналіз / Олег Сербін // Вісн. Кн. палати. – 2007. – № 10. – С. 19–22.
3. Сербін О. Основні десятикові класифікації українською мовою радянського періоду: історія та структурний аналіз / Олег Сербін // Вісн. Кн. палати. – 2007. – № 9. – С. 18–21.
4. Сербін О. Міжнародна децимальна бібліографічна класифікація / Олег Сербін // Вісн. Кн. палати. – 2007. – № 8. – С. 19–22.
5. Сербін О. Бібліотечно-бібліографічна класифікація: не лише актуальна, а й перспективна / Олег Сербін // Вісн. Кн. палати. – 2007. – № 4. – С. 21–25.
6. Сербін О. Основні класифікаційні системи XIX – XX ст. / Олег Сербін // Вісн. Кн. палати. – 2006. – № 11. – С. 33–38.

Сербін О. О. Історія, сучасний стан і перспективи розвитку бібліотечно-бібліографічних класифікацій в Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття ученого ступеня кандидата історичних наук за фахом 07.00.08 – “Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство”. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2007.

У дисертаційній роботі досліджено історичні аспекти створення та використання класифікаційних систем, що позиціонуються характеристикою певного розвитку й еволюції класифікаційної думки: “Класифікація наук Сен-Симона – Конта”, “Десяткова класифікація”

М. Дьюї, “Розтяжна класифікація” Ч. Кеттера, “Класифікація Бібліотеки Конгресу США”, “Класифікація двокрапкою” Ш.Р. Ранганатана. Вивчено історію, передумови й основні аспекти видання, здійснено аналіз структури й складу “Міжнародної децимальної бібліографічної класифікації” – першої класифікаційної системи, виданої в Україні національною мовою. Проведено періодизацію історії видання бібліотечних класифікацій українською мовою з десятковим принципом побудови: 1-й етап (1919 – 1938 р.); 2-й етап (1938 – 1961 р.); 3-й етап (1961-1971 р.); 4-й етап (1971 - кінець 1970-х рр.). Також представлено історію створення та видання “Бібліотечно-бібліографічної класифікації”. Досліджено й описано основні історичні аспекти впровадження “Бібліотечно-бібліографічної класифікації” на території України. Визначено її роль у подальшому розвитку бібліотечних класифікацій в нашій країні. У даному дисертаційному дослідженні висвітлено сучасний стан даного питання в аспекті існування та розвитку класифікаційних механізмів в Україні. Виділено дві основні системи, що використовуються сьогодні, з перспективою на подальше розширення меж їх залучення в бібліотечній галузі України. Це серія видань “Рубрикатор НБУВ” і “Універсальна десяткова класифікація”, яка була видана українською мовою у 2000-му році. У результаті дисертаційного дослідження зроблено типологію ІПМ і представлено концептуальну модель Індексційного конгломерату як фізичного втілення Конгломерату ІПМ.

Ключові слова: класифікація, індексація, систематизація, каталогізація, інформаційно-пошукова мова, конгломерат.

Сербин О. О. История, современное состояние и перспективы развития библиотечно-библиографических классификаций в Украине. – Рукопись.

Диссертация на получение научной степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.08. – “Книговедение, библиотековедение, библиографоведение”. Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского. – Киев, 2008.

В диссертационной работе исследованы и изучены исторические аспекты создания и использования ряда классификационных систем, которые позиционируются характеристикой определённого развития и эволюции классификационной мысли. В частности “Классификация Сен-Симона – Конта”, “Растяжимая классификация” Ч.Кеттера, “Классификация библиотеки Конгресса”, “Классификация двоеточием” Ш.Р. Ранганатана, “Десятичная классификация” М. Дьюи.

Исследована история предпосылок и основных аспектов издания “Международной децимальной библиографической классификации”. Проведен анализ структуры и состава данной классификации. Сделан вывод, что “Международная децимальная библиографическая классификация” – первая классификационная система, которая была издана на территории

Украины на украинском языке. Само издание “Международной десятичной библиографической классификации”, по нашему мнению, открыло новый, первый период в общей периодизации процесса, который выглядит следующим образом: 1-й период (1919 – 1938 гг.) – период начала децимализации украинских библиотечных фондов; 2-й период (1938 – 1961 гг.) – переходный этап от классически-воспроизведенной десятичной классификации на украинском языке к классификации ротацированного основного ряда; 3-й период (1961-1971 гг.) – кульминационный этап, в хронологических границах существования СССР, относительно идеологизации, заангажированности содержания и окончательной ротации основного ряда классификации; 4-й период (1971 - конец 1970-х гг.) – завершающий этап в истории основных десятичных классификационных систем на украинском языке, которые издавались в годы существования СССР.

Также представлена история создания и издания “Библиотечно-библиографической классификации”. Исследованы и освещены основные исторические аспекты внедрения “Библиотечно-библиографической классификации” на территории Украины. Определена ее роль в дальнейшем развитии библиотечных классификаций в нашей стране.

В данном диссертационном исследовании изложена ситуация относительно современного состояния вопроса в контексте существования и развития классификационных механизмов в Украине. Выделено две основные системы, которые используются с перспективой на дальнейшее увеличение масштабности привлечения в работу в Украине. Это серия изданий “Рубрикатор НБУВ” и издание “Универсальная десятичная классификация”, изданное на украинском языке в 2000-ом году.

В результате диссертационного исследования проанализирована типология информационно-поисковых языков с учётом истории и форм их использования и привлечения в систематизационные процессы уже сегодня. Осуществлено проекционирование относительно перспектив и использования информационно-поисковых языков в практике каталогизационных процессов. В результате этого представлена концептуальная модель Индексационного конгломерата как физического выражения Конгломерата информационно-поисковых языков, которые, в свою очередь, теоретически сформированы средствами консолидации традиционных (таких, как классификационный, предметный, дескрипторный, ключевых слов) и новейших (в частности популиндексационный) информационно-поисковых языков.

Ключевые слова: классификация, индексация, систематизация, каталогизация, информационно-поисковый язык, конгломерат.

Serbin O. The history, the current state and the development perspectives of library-bibliographic classifications in Ukraine. – Manuscript.

The thesis for the Candidate of Historical Science degree on specialty 07.00.08. “Book Science, Library Science, Bibliography”. V. I. Vernadsky National Library of Ukraine. – Kyiv, 2007.

The dissertational work is dedicated to historical aspects of creating and usage of some of classification systems: “Classification of sciences Sen-Simon – Kont”, “Dewey Decimal Classification”, Charles Cutter’s “Expansive classification”, “Library of Congress Classification”, “Colon classification” of S.R. Ranganatan. The research on the prerequisites and on the basic aspects of the issue is made, and the analysis of the structure of “International decimal bibliographic classification” – first classification system which has been published in Ukraine in Ukrainian – is presented. The periodization history of the issue of decimal library classifications in the Ukrainian is made. There are: 1-st stage (1919 – 1938); 2-nd stage (1938 – 1961); 3-rd stage (1961-1971); 4-th stage (1971 end. - 70th). Also it is given the history of creation and issues of “Library-bibliographic classification”. The basic historical aspects of introduction of “Library-bibliographic classification” in Ukrainian territory is investigated and described. Its role in the further development of classification forms in our country is defined. The actual state of affairs in the aspect of the classification mechanism's existence and development in Ukraine is described. Two of basic used today systems are determined, and the perspectives for their further scale increase in Ukrainian practice are analyzed. These two systems are the series of issue of “Rubricator of VNLU” and the issue of “Universal decimal classification” published in the Ukrainian in 2000. As a result of dissertational research, it has been made the typology of information retrieval languages and has been presented the conceptual model Index conglomerate as the physical embodiment of the Conglomerate of information retrieval languages.

Keywords: classification, indexation, ordering, cataloguing, information retrieval language, conglomerate.

Підписано до друку2008. Формат 60х90/16. Умов. друк. арк. 0,9.

Папір офсетний. Друк офсетний. Наклад 100 прим. Зам. №

Друкарня НБУВ 03039. Київ–39, просп. 40-річчя Жовтня, 3.